

POGREŠNO JE IMENICU ALLAH ZAMJENJIVATI OPĆOM IMENICOM BOG U RELIGIJSKIM TEKSTOVIMA

Esad DURAKOVIĆ
esad_d@hotmail.com

SAŽETAK: Upotreba opće imenice B/bog u razgovornom stilu, u konverzaciji, nije neuobičajena, naprotiv. Takvoj praksi teško je u principu prigovarati upravo s obzirom na specifičnosti razgovornog funkcionalnog stila koji podrazumijeva – raznim vrstama konteksta – na kojeg Boga govornik misli jer to određuje govornikova “prethodno sadržana” vjeroispovijest, odnosno određuju razne vrste konteksta. Međutim, religijske tekstove, posebno one koji predstavljaju izvore islama, karakterizira tzv. sakralni funkcionalni stil u kome supstitucija vlastite imenice Allah općem imenicom B/bog (ispisano velikim ili malim početnim slovom) mijenja suštinski kod cijeloga teksta i na taj način religijski/sakralni tekst čini “neopredijeljenim”, zamagljenim u odnosu na ono što je islamu najbitnije, a to je diferenciranje islamskoga monoteizma u odnosu na sve druge religije, pa i na tzv. monoteističke religije. Kur’anska eksplicacija je rezolutna i kategorična, kristalno jasna: *Nema nikakvoga boga osim Allaha*. Najzad, Kur’an je objavljen ljudskome rodu preko poslanika Muhammeda, a.s., upravo kao intervencija na sve devijacije koje su se tokom hijeropovijesti i povijesti vršile u domenu čistoga monoteizma. U skladu s tim, Kur’an na više mjesta eksplicira da je Allah drukčiji u odnosu na Boga kako ga predstavljaju čak i jevrejska i kršćanska religija. Previđanje ovog višekратно ekspliciranog iskaza u Kur’anu, u ime navodne istovjetnosti Boga u monoteističkim religijama – a sve to u sakralnim tekstovima – predstavlja “redukciju čistog” islamskog monoteizma, pa samim tim i poslanja Muhammeda, a.s.

Ključne riječi: Allah, Bog, islam, ekumenizam, čisti monoteizam, sakralni tekstovi

Dijalog među religijama i supstitucija imenice Allah

Dijalog među religijama veoma je poželjan budući da su se tokom povijesti vodili najkrvaviji ratovi i da su izvršeni brojni genocidi u ime božanstava; najbrutalnija vojevanja vršena su u ime vjerovanja (Jung, 1938, 158–159).¹ Ubilačke ekspedicije nerijetko su predvodila sveštena lica,

ili su blagosiljali njihove pohode. I u našem dobu – čak ovih dana – svjedočimo genocidnim istrebljenjima. Drugim riječima, povijest religija uvjerljivo svjedoči o čestoj politizaciji vjere i sakralizaciji politike, a koliko mi je poznato iz toga savezništva – koje je nesumnjivo bilo čudovišno u mnogim periodima – u pravilu se razvijala agresija prema Drugom kao Drukčijem. Nijedan rat nema tako snažnu motivaciju kao vjerski; zato su oni najsuroviji i u osnovi su,

u isti mah, najparadoksalniji: ubijaju se drugi ljudi, čak se zatiru čitavi narodi, u ime Boga kome je zapravo uvijek imanentno Najveće Dobro i tvoračka moć u odnosu prema svim ljudima. Tako su vjerski ratovi, suštinski, ratovi protiv Dobra i protiv samoga Boga.

Prethodno izlaganje ima cilj da markira očiglednu i povijesno čestu spregu religije i zločina, i zbog toga je nužan međureligijski dijalog, maksimalna tolerancija i saradnja upravo

¹ Uporedi: Karl Gustav Jung, *Psihološki tipovi*, Kosmos, Beograd, 1938, str. 158–159.

u ime Boga ma koliko Ga različito shvaćali. Tekst islama je u tome veoma pozitivan jer na mnogo mjesta govori o različitosti zajednica kao Božijoj volji koju smo dužni poštovati kao takvu i naglašava se u Kur'anu da različitost "naroda i plemena" ima za cilj međusobno upoznavanje, a ne antagoniziranje.² Ovdje govorim o tekstu Kur'ana, a ne o praksi jer navedeni ajet se nekada ne poštuje pa se u ime različitog vjerskog poimanja povremeno vode čak i međumuslimanski ratovi.³

Ekumenizam je, dakle, pozitivan proces, nesumnjivo. U njemu se javlja ideja da je u svim vjerama jedan te isti Bog pa da ne postoji razlog za međureligijska trvenja nego čak, navodno, ni za fundamentalna teološka razlikovanja (Duraković, 1996:33–42).⁴ Međutim, u poželjnom prevladavanju konfliktnih razlika među religijama ne treba praviti grešku tvrdnjom da je Bog u sve tri monoteističke religije *jedan te isti*, istovjetan, jer su posljedice takve tvrdnje veoma dalekosežne, teološki netačne, štetne, čak su krivotvorene u odnosu prema određenim dogmatskim pitanjima. U ovome radu ću posebnu pažnju posvetiti tome kako se ovaj problem ispoljava u islamu.

Polazeći s pozicije da je u svim religijama *Bog jedan te isti*, neki muslimanski intelektualci već nekoliko decenija (koliko mi je poznato) nastoje pronijeti tvrdnju u široki auditorij da čak ni imenicu *Allah* ne treba prenositi kao takvu – kao vlastito ime

Allah – već je treba supstituirati imenicom *Bog* (ispisanu velikim početnim slovom): na taj način se, navodno, izražava to da je svuda i za svakoga Bog jedan te isti. S ovom tvrdnjom sam se prvi put suočio prije nekoliko decenija. Na to sam javno reagirao iznoseći drukčiji stav i njegovo obrazloženje (Duraković, 1996: 33–42).⁵ Trend se nastavio: vlastita imenica *Allah* reducira se u opću imenicu *B/bog* zbog navodno potpune istovjetnosti Boga u svim vjerama.⁶ Time se pravi niz grešaka suštinske naravi. Sa stanovišta akaida/dogmatike, takva tvrdnja fatalna je za razumijevanje kur'anskoga teksta; neodrživa je sa stanovišta monoteističke posebnosti islama u odnosu prema drugim religijama; neutemeljena je lingvistički (morfološki i etimološki); neodrživa je stilistički (sa stanovišta funkcionalnih stilova) i – najzad – kulturološki je neodrživa jer su se pod značenjem tri različito imenovana boga u tri monoteističke religije razvila tri kulturalna univerzuma. Najzad, tim potpunim izjednačavanjem božanstava poništava se svrha i cilj misije poslanika Muhammeda, a.s., pa se tako i *kelime-i šehadet* problematizira i pretvara se u puku tautologiju, a ne legitimira govornika *muslimana*. Iskaz *Nema boga osim Boga*, ili *On je Bog osim Kojeg božanstva nema* eklatantan je primjer tautologije i maskiranja pripadnosti muslimana jer će takav iskaz navesti pripadnik svake religije, a vi nećete znati kojoj religiji pripada.⁷

Zamjena vlastite imenice *Allah* općom imenicom *B/bog* nije prijevod imenice *Allah* (uostalom, lična imena se ne prevode!) nego zbunjujuća tautološka zamjena kojom se uvodi u drugi kôd cjelokupni tekst Kur'ana, a koji upravo insistira na imenici *Allah* jer se njome suštinski diferencira u odnosu na druge religije i bogove.

Morfološki aspekt

Opća imenica *'ilāh* (bog) može dobiti određeni član i tada glasi *al-'ilāh*. Međutim, imenica *Allah* diferencira se ortografski i fonetski od imenice *al-'ilāh*. U nastavku ću obrazložiti to morfološki oneobičeno diferenciranje imenice *Allah*, skrećući pažnju čitaocu da prati kako to oneobičavanje nosi velike potencijale stilogenosti i nemjerljivo diferentne "ideološke" (teološke) potencijale. Imenica *Allah* i islam su apsolutno nerazdvojivi i bitno su diferentni.

Najautoritativniji arapsko-arapski rječnik *Lisān al-'Arab* na sljedeći način obrazlaže morfološko "ishodište" imenice *Allah*. Budući da arapski jezik karakterizira trilitera, ova imenica je, etimološki, potekla od korijena *waliha* (*wilāh*), a njeno značenje je "osjećati strahopoštovanje", "tražiti pribježište zbog snažnih osjećanja"; "biti zbunjen uzvišenošću". Antički Arabljani nazivali su Sunce *al-'ilāha*, osjećajući strahopoštovanje prema njemu, a predislamski Arabljani označavali su tim nazivom zbir svojih idola. To je utemeljenje politeizma s

Međutim, imenica *Allah* nema plural i po tome je ona jedinstvena u svojoj apsolutnoj singularnosti, što i jest, zapravo, *sāmō* srce islama. O tome ću podrobnije govoriti kasnije.

⁷ Valja upozoriti na još nešto što zbunjuje u navedenom tautološkom iskazu. Naime, ne postoji potpuna podudarnost među pojmovima *B/bog* i *božanstvo*. Posmatrano u kršćanstvu, božanstvo je jedna "suma" kojom se ono bitno razlikuje od Allaha u islamu: božanstvo je Bog Vječni Otac, Njegov sin Isus i Sveti Duh. Dakle, ovo Trojstvo predstavlja božanstvo, a u islamu je suštinski drukčije.

² *Ljudi, od jednog muškarca i jedne žene Mi smo vas stvorili, te vas narodima i plemenima učinili da biste se međusobno upoznavali; sigurno je među vama najčasniji kod Allaha onaj ko je prema Bogu najoprezniji; Allah je Sveznajući i dobro obaviješten* (Kur'an, 49:13).

³ O tome je upravo objavljeno treće izdanje moje knjige: *Međumuslimanski ratovi danas: krivo shvaćanje islama*, Centar za napredne studije, Sarajevo, 2025.

⁴ Koliko mi je poznato, pod ekumenizmom se podrazumijeva dijalog među različitim kršćanskim sektama, ali nailazimo i na razumijevanje da uključuje sve tri monoteističke religije.

⁵ Ovim pitanjem bavio sam se i u tekstu objavljenom u mojoj knjizi *Tekst i kontekst: nužnost reinterpretacije*, Centar za napredne studije, Sarajevo, 2023. Međutim, zbog aktualnosti teme i nekih novih istupa u javnosti u vezi s tim, ukazala se potreba da ovdje dodatnom argumentacijom znatno proširim taj raniji rad.

⁶ Sintagmu "vlastita imenica" (*Allah*) stavljam u navodnike i molim čitaoca da sve vrijeme ima u vidu da uslovno koristim tu sintagmu. Naime, vlastite imenice u načelu mogu imati plurale (mnoštvo ljudi ima ime Ahmed, naprimjer), ali je to ipak vlastito ime.

kojim će se Kur'an beskompromisno obračunati. Prema objašnjenju ovoga izvrsnog rječnika, početni waw u *waliha* prešao je u hemze – prema izrazito snažnim analogijama u jeziku: *wiṣāh > iṣāh*; *wiḡāh > iḡāh* i sl., te se ova trilitera transformirala u *'ilāh* (božanstvo). Kada se imenici *'ilāh* doda određeni član *al* (tumači *Lisān al-Arab*), hemze biva elidirano (ispalo je), pa budući da su se dva ista suglasnika (*lām*) našli jedan pored drugog, izvršena je njihova asimilacija koja je vrlo moćan “zakon” u arapskom jeziku. Najzad, fetha korijenskog suglasnika *lām* zadržala se i u konačnome je “stvoren” oblik *al-Lāh* (الله) koja u standardiziranoj grafiji ima oblik الله (Allah). Važno je napomenuti u ovome kontekstu da je naporedno s tim ostao i oblik *al-'ilāh* (الإله), ali su se oni sadržajno, ideologijski, diferencirali.

Imenica *Allah* je, dakle, “osvojila status” jedinstvene imenice. Opća imenica *'ilāh* ima plural *'āliha* (آلهة) – božanstva, a imenica *Allah*, kao što je već rečeno, nema plurala, što ima enormne dogmatske/akajdske potencijale i posljedice, a o čemu će još biti riječi. No, pošto smo još na nivou morfologije, ovdje valja reći da je opća imenica *'ilāh* derivativna, da se iz nje mogu izvoditi neki morfološki oblici, dok se iz riječi/imenice *Allah* ne mogu izvoditi nikakvi morfološki oblici: ona je leksikalizirana, morfološki potpuno nepromjenjiva. Kada se u Kur'anu govori o nizu Allahovih “imeni”, onda su to, zapravo, svojstva jednog i jedinstvenog imena *Allāh* (Kur'an, 7:180).

Stilistički aspekt

U domenu stilistike, iskaz *Nema boga osim Boga* (ili *On je Bog osim Kojeg božanstva nema*) je stilski i logički neprihvatljiv, smeten. To se najbolje vidi u “muslimanskoj legitimaciji” – u *kelime-i šehadetu*. Naime, tendencija koju ovdje elaboriram nalaže da se prvi dio *kelime-i šehadeta* “prevede”: *Nema božanstva osim Boga; Nema boga osim Boga*. Namjera ovoga iskaza je da imenicu *Allah* supstituira

velikim početnim slovom *B* u drugoj imenici. Arapski izvornik glasi هو الله الذي لا اله الا هو، لا اله الا الله (tautološki prijenos: *On je Bog osim Kojeg božanstva nema*). U ovakvom prijenosu izvornika očit je snažan estetski i stilski šum, logička nesuvislost i potpuna dogmatska pometnja, a o ovome posljednjem bit će više riječi kasnije.

Razumije se da u stilistici repetitivnost često može biti stilogena, ali to nije slučaj u iskazu koji glasi *On je Bog osim Kojeg božanstva nema*. To je redundantna konstrukcija u kojoj dvije riječi izražavaju isti pojam; determinacija koja u drugom dijelu ponavlja ono što je već rečeno. Pleonazam. Valja pretpostaviti – logično i razložno – da će se čitalac ovakvog iskaza, s ovom stilskom ali i logičkom greškom, zapitati šta ona, zapravo, znači? Upravo suprotno tome, izvornik je izrazito i namjerno antitautološki jer koristi dva pojma (*Allah* i *bog*, vlastitu i opću imenicu) u značenju odsudne religijske razlikovanosti, ili diferenciranosti na kojoj se utemeljuje čitava religija islam. Iskaz *Mimo Allaha nema nikakvoga boga* – kako treba prevesti iskaz – upravo je potiranje tautologije jer u njemu nisu upotrijebljena dva istovjetna pojma: *Allah* je ime boga u islamu kojim se *On* diferencira od svih drugih religija i njihovih božanstava. Uostalom, to je čitava misija Muhammeda, a.s., pa se na taj način duboko i suštinski osmišljava i drugi dio *kelime-i šehadeta*. Najzad, prijevod ajeta هو الله الذي لا اله الا الله treba da glasi: *On je Allah mimo Kojeg nema nikakvoga boga*. Poredeći ovaj s prethodnim iskazom, s onim u tautološkom prijenosu, očigledno je da je on optimalno suvisao, što i jest normalno budući da se radi o temeljnoj dogmi u islamu; on insistira na eksplicitnosti i na rezolutnosti, dok onaj prvi prijevod/prijenos sadrži, kao svoju odliku, tautološku konfuziju, logičku neeksplicitnost i redundanciju. Uostalom, krajnji cilj kur'anskoga teksta (a ovo je njegovo srce) jest otklanjanje svake moguće dvosmislenosti u pogledu apsolutne jedinstvenosti/jedinstva Allaha Koji

nije isti kao bilo koji drugi B/bog, u ma kojoj religiji. Dakle, ovaj drugi prijevod je persuasivan (ubjeđivački) na nivou stilistike, a tautološki iskaz je na sasvim drugom polu – u polju tautološke ispraznosti. Religiji je persuasivni stil izuzetno važan – kao “ubjeđivački stil”, a da bi bio zaista efektan kao *ubjeđivački*, mora biti oslobođen dvosmislenosti, nejasnoće: *On je Allah mimo Kojeg nema nikakvoga boga* kristalno je jasan u pogledu razlikovanja Allaha od drugih bogova, čak i u monoteističkim religijama.

U ovome kratkom iskazu imamo i kumulaciju zamjenica koje se odnose na vlastitu imenicu *Allah*: *On je Allah mimo Kojeg nema nikakvoga boga*. Kumulacija je utoliko efektanija što je u relativno malom tekstnom prostoru pa se i persuasivnost optimalizira. Intenzitet iskaza o jedinstvu i jedinstvenosti, o apsolutnoj posebnosti, zaista je optimalan. Tako nešto nedostupno je – stilski i značenjski – navedenom tautološkom iskazu.

U prijevodu čiju valjanost ovdje zastupam postoji još jedan važan detalj koji izmiče pažnji mnogih prevodilaca, muslimanima općenito, pa tako i tautološkom iskazu. Stoga sam uvjeren da je nužno skrenuti pažnju na njega, posebno u kontekstu ovoga izlaganja. Naime, u arapskom tekstu upotrijebljena je forma koju u lingvistici zovemo *apsolutna negacija*: *lā 'ilāha*. Imenica *'ilāh* je tzv. triptota, što znači da je imenica koja može imati sve tri padeža (arapski jezik ima tri padeža); kao triptota, ona mora imati ili nunaciju ili određeni član, ukoliko nije na poziciji regensa u genitivnoj vezi, a ovdje nije genitivna veza. Međutim, imenica *'ilāh* ovdje nema ni određeni član ni nunaciju (a rekoh da nije u sintagmi genitivne veze), što čini krajnje oneobičenom njenu sintaksnu i sintagmatsku poziciju. Ta izrazita oneobičenost “širi se” na cijeli iskaz, doprinoseći njegovoj stilskoj i sadržinskoj markiranosti. Imamo li u vidu važnu činjenicu da je iskaz odveć koncizan i pri tome je prenapučen zamjenicama i imenicom – *da je sav u tome* – pokazuje se kako je on izuzetno stilogen, rezolutan i

nedvosmislen: nedvosmislenost je “uslov njegova opstanka”. Stoga, sasvim valjan prijevod ovoga iskaza glasi: *On je Allah mimo Koga nema nikakvoga boga*. Šta se postiže ovim?

Tvrđnjom da nema *baš nikakvoga boga* osim Allaha pojačava se persuasivnost iskaza. Dakle, ovdje imamo izvanrednu lingvo-stilističku funkciju *apsolutne negacije* u kontekstu persuasivnog naglašavanja Allahove apsolutne singularnosti, a time i apsolutne posebnosti. Tek iz ove perspektive mogu se sagledati razmjere tautološke pometnje u iskazu *On je Bog osim Kojeg božanstva nema*. U nas se najčešće previđa ova apsolutna negacija i njena složena funkcionalnost pa se intenzitet njene persuasivnosti, ubjeđivačke funkcije, neutralizira prijevodom *Nema boga osim Allaha*. Ne bih rekao da je taj prijevod pogrešan, ali je nedovoljno adekvatan jer ne zahvaća poentu iskaza u njegovoj kategoričnosti. (U “pozitivnoj” varijanti: *Samo Allah je bog!*)

Zašto insistiram na prijevodu apsolutne negacije? Kur'an cijelim svojim tekstom ne insistira ni na čemu koliko na islamskom monoteizmu kao savršenoj “formi” monoteizma koja je u (hijero)povijesti natrunjena, deformirana, pa je uslijedila “korektivna misija” Muhammeda, a.s. (Na više mjesta u Kur'anu se navodi da Allah može sve oprostiti osim pridruživanju Njemu ravnih božanstava.) Prema tome, nemamo pravo (ako smo toga svjesni, ako to znamo) zatupljivati ili amortizirati njegovo najenergičnije insistiranje na monoteizmu sadržanom u iskazu *Nema nikakvoga boga osim Allaha*. Persuasivnost u ovako formiranom iskazu čini se čak unekoliko afektivnom, bolje reći – emfatičnom.

Imajući u vidu stilogenost iskaza u formi kakvu ovdje zastupam, korisno je ukazati barem na još jedan neočekivan efekt. Naime, za kur'anski tekst općenito, u cjelini, karakteristična je konciznost,⁸ koja je ovdje

optimalizirana i kumulacijom imenice i zamjenica: nema tu nikakvoga glagola, radnje; sve je izraženo neterminalnošću imenice i zamjenica, njihovom postojanošću u Vremenu i Kosmosu. Začudnost u pozitivnom značenju je potpuna.

Sada valja izvući neke konsekvencije iz toga. Prvo, otkako je Kur'an objavljen, postoji konsenzus o njegovoj tako visokoj stilogenosti da je situirana kao neimitativna, čak nadnaravna. To znači da predmetni iskaz na najbolji način “sarađuje” s cijelim tekstom pa je njegovo reduciranje štetno za stilski i sadržinski integritet Teksta; ono djeluje kao svojevršno iščašenje. Drugo, ovaj iskaz je i smisleno/značenjsko središte kur'anskoga teksta; neka mi bude dopušteno da na ovome mjestu upotrijebim sintagmu: on je *vjerničko/ideološko ognjište njegovo*. U stilističkom domenu – budući da upravo razmatram taj aspekt – ovaj iskaz je *jaka pozicija* Kur'ana jer se čitav “tekstni univerzum” razvija oko njega. Stoga je normalno da tekst koji toliko brine o svojoj stilogenosti i sadržinskoj konzistentnosti ima u svome “središtu”, u *jakoj poziciji*, iskaz koji je veoma stilogen, eksplicitan, razjašnjavajući a nije tautološki konfuzan. Pri svemu tome je maksimalno koncizan. U tome malom tekstnom prostoru eksplicitno i jasno je izražen *islamski* usavršen monoteizam s kojim je sudbinski pogrešno poistovjećivati ideju ekumenizma u značenju *Bog je u svim (monoteističkim) religijama jedan te isti*. U tome iskazu gotovo neiscrpnih vrijednosti i značenja sadržan je upravo odnos prema zatečenim religijama čija se autentičnost vaspostavlja upravo navedenim iskazom. *Nema nikakvoga boga osim Allaha!*

Pažljiv čitalac može zapaziti da sam na kraju prethodne rečenice stavio uskličnik, što nije slučajnost. Naime, kada bi bilo moguće (govorim hipotetički) staviti moto za tekst Kur'ana, onda bi to bio iskaz koji ovdje analiziram. On je toliko važan, u tekstu i u povijesti je tako moćno pozicioniran da se izgovara u emfazi, gotovo

u afektu, i zato mu pripada uskličnik. Uostalom, da bi se razumjela upotreba uskličnika kao znaka emfaze, pogledajmo povijest i hijeropovijesni kontekst. Naime, Tekstu je imanentna tvrdnja da je Allah oduvijek, od prvoga čovjeka, upućivao na Svoju Jednost, na čisti monoteizam, ali su se ljudi u pravilu tokom povijesti znali odmetnuti od te Istine. Stoga im je Allah najzad (imanentno Tekstu) poslao Kur'an, odnosno “pečatnoga”, posljednjeg Svoga poslanika da ih vrati čistome monoteizmu. Drugim riječima, nakon prečestog odmetništva čovječanstva, Allah najzad kaže, posljednji put: */Pa/ Allah je Taj osim Koga nema nikakvoga boga!* Dakle, u povijesnom kontekstu, javlja se kao eksklamativ. Očigledno, prijevod/prijenos *On je Allah mimo Koga nema nikakvoga boga* je, između ostaloga, kategorična hijeropovijesna i povijesna argumentacija i diferencijacija u odnosu prema drugim religijama. Iskaz *On je Bog osim Koga nema drugog božanstva* anulira te prebogat i sa stanovišta religije sudbinski važne sadržaje.

U domenu stilistike, valja ukazati i na sljedeću pojavu u vezi sa supstitucijom koja je predmet ove analize. Naime, pristalice supstitucije navode “argument”, među ostalima, da često u razgovoru koristimo riječ *Bog* umjesto *Allah*. Primjera radi: *Tako mi Boga; Bogom se zaklinjem; Bog određuje* i sl. U ovome *razgovornom stilu* dopuštena je ovakva zamjena koja je uvijek kontekstualizirana, “podrazumijevajuća”, jer mojoj zakletvi, naprimjer, *Tako mi Boga* uvijek prethodi temeljno implicirano uvjerenje da je moj bog Allah, Onaj o Kome govori Kur'an, odnosno islam, jednako kao što će verbalno ista zakletva budiste podrazumijevati drukčijeg B/boga, zapravo božanstvo.

Također je važno u ovom kontekstu napomenuti da stilistika (razvijena već u antičko doba kao retorika) razlikuje nekoliko *funkcionalnih stilova*, među kojima su *razgovorni* i *sakralni* funkcionalni stil. U sakralnom stilu neprihvatljivo je zamjenjivati ga

⁸ Konciznost je poetički ideal cjelokupne antičke arabljske književne tradicije u odnosu prema kojoj se Kur'an postavlja superiorno

razgovornim stilom jer time sakralni stil gubi "svoju dušu"; on više nije ono što zapravo jest i što mora ostati u osviještenom prijevodu. Ovo utoliko prije što je riječ o ključnim, snažno markiranim mjestima ili pozicijama Teksta sa stanovišta stila i ideologije. Takvim zamjenama vrši se zapravo promjena cijeloga koda, a to je sudbinski važno za sakralne tekstove. U stilistici se to zove *preregistracija*. Stoga, pri odluci da se takvi tekstovi – naročito oni! – prenose u drugi jezik od ogromne važnosti je utvrditi karakteristike danoga stila, posebno njegova "čvorišna mjesta", provodnu nit toga stila i ne vršiti preregistraciju kojom nastaju ogromni gubici. Nije-dan prijevod nije savršen – prevođenje je zauvijek otvoren *proces* – ali na primjerima kojima operiram u ovome radu očigledni su gubici u domenu stilistike i ideologije. Iz navedenog proizlazi da za prevođenje/prijenos tako velikih tekstova kao što je Kur'an (sakralni tekstovi općenito) nije dovoljno znanje jezika izvornikova već je nužna i uronjenost u stilistiku, dobro poznavanje kulturalnog, rekao bih čak "književno-kulturalnog" konteksta izvornika, povijesnog, teološkog itd. Često ljudi misle da je dovoljno znati arapski jezik (do koje mjere?) i poznavati načela islama, biti teolog, da bi se moglo – navodno kompetentno – pristupiti prevođenju Kur'ana. Sve to jesu potrebni preduslovi, ali su nedovoljni jer za tekst koji je stilski veoma moćan potrebno je i poznavanje stilistike, književnosti, estetike. U mome ličnom iskustvu, kao prevodioca Kur'ana, imao sam nemali broj slučajeva da mi valjani teolozi, s dobrim namjerama, sugeriraju poneki prijevod sa svog teološkog aspekta, a to znači da bih morao pristupiti interpretativnom prevođenju metafora – općenito reduciranju stilskih vrijednosti zarad teoloških eksplikacija, ili tzv. "prijevoda značenja" (ترجمة معاني). Tako nešto je nedopušteno u prijenosu ovako velikih tekstova, već ih treba optimalno valjano i stilski prenositi, a potom, ili istovremeno, u fusnotama prinositi tefsirska, teološka

tumačenja. U ovome kontekstu, u kome se vrši supstitucija imenica *Allah* imenicom *Bog* (govorim o Kur'anu a ne o razgovornom stilu) otišlo se u cilju "prenošenja motiva" (ترجمة معاني) tako daleko da se *motiv ekumenizma* ugrađuje u tekst kome apsolutno ne pripada: hoće se reći kako je u svakoj religiji *Bog jedan te isti*. Tako se gube stilski i ideološki potencijali izvornika, kamuflira se objektivno razlikovanje religija – na štetu jasno i odlučno specificiranog islamskog monoteizma, drukčijeg od onih u drugim religijama.

Akaidsko stanovište

U dosadašnjem izlaganju o postavljenom problemu sa stanovišta morfologije i stilistike bilo je povremeno riječi i o akaidskom stanovištu budući da postoji izvjesna komplementarnost među njima, pa ih nije moguće sasvim izolirano posmatrati. No, čini se potrebnim nakon toga poentirati akaidsko stanovište jer je ono ipak najvažnije u analizi iskaza *On je Allah mimo Koga nema nikakvoga boga* i *On je Bog osim Kojeg božanstva nema*. "Ekumenska intencija" i motivacija u prijenosu navedenih iskaza u potpunosti nije sadržana u prvom iskazu. Štaviše, on je u izvorniku ekspliciran tako da se očito suprotstavlja "načelu" po kome je, navodno, *Bog uvijek jedan te isti*. Iz povijesti znamo da je Allah mnogo puta slao Svoje poslanike koji su ljudskome rodu prenosili od Njega istinu o savršenom monoteizmu na kome On insistira kao na samoj biti. (Naravno, ovdje govorim cijelo vrijeme o poziciji Kur'ana.) Ljudi su, međutim, vremenom deformirali poslanja, unosili su raznovrsne devijacije u vjeru i time su narušavali čisti, savršen monoteizam, pa su tako stvarali povode za Allahove poslaničke intervencije – sve do poslanja Muhammeda, a.s., za koga kaže da je, najzad, posljednji Njegov poslanik. Nesporna činjenica o tim mnogobrojnim poslanjima svjedoči o tome da su tokom povijesti nastajale različite religije, a to znači da u

njima *Bog nije uvijek i sasvim isti*. Ta dramatična religijsko-povijesna činjenica izazivala je Božiju intervenciju – Njegovo nezadovoljstvo devijacijama i ponovni poziv na čisti monoteizam. Drugim riječima, svaka Njegova intervencija poslanjem kao milošću, ili kataklizmom kao kaznom, značila je: *Nisam Ja Taj kakvim Me predstavljate!* Bog u kršćanstvu nije sasvim isti kao Allah u islamu.

Želim naglasiti da predmet moga rada nije teološka kritika kršćanstva niti bilo koje druge religije jer vjerujem da je isključivo Njegova, a ne ljudska prerogativa da sudi o svačijoj vjeri. Ja zapravo ukazujem na poziciju Kur'ana o čistome monoteizmu i njegovom ekspliciranom iskazu o tome, a koji se ponekad zamjenjuje tautološkim prijenosima u druge jezike. Dakle, i kršćanstvo je monoteistička religija, ali je ono u pogledu čistoga monoteizma takvo da Bog u kršćanstvu nije sasvim isti kao Allah u islamu. Upravo navedenim iskazima Allah upozorava na to kao na bit vjerovanja i musliman nema pravo – da bi bio musliman – previđati to izričito upozorenje, niti ga smije neadekvatnim prijenosom u drugi jezik zamagljivati, relativizirati i sl. Uostalom, nedopustiv je takav odnos prema izvorniku ne samo teološki već i kulturološki, filozofski, književnički. Ustanovljenjem Trojstva u kršćanstvu narušen je čisti monoteizam, a to je izazvalo Njegovu intervenciju odašiljanjem Kur'ana Muhammedu, a.s. S "Allahova stanovišta", to je odlučna intervencija u vjeri jer je narušen savršeni monoteizam koji je u Kur'anu najvažniji. Na više mjesta u Kur'anu ovakvo poimanje Allaha osuđuje se nedvosmisleno. Navest ću nekoliko citata o tome:

Krivovjeruju oni koji vele: "Bog je Mesih Sin Merjeme." Reci: "Ko protiv Allaha išta može ako On hoće da uništi Mesihu Sina Merjeme, njegovu majku i sve što na Zemlji je?" (Kur'an, 5:17).

Krivovjernici su oni koji kažu: "Bog je upravo Mesih Sin Merjemin" (Kur'an, 5:72).

Mesih Sin Merjemin samo poslanik je, a poslanici su dolazili i prije, i majka njegova iskrena je, i hranu su uzimali oboje! (Kur'an, 5:75).

Kur'an navodi da nisu samo kršćani ti koji Mu pripisuju sina nego to čine i jevreji:

Govore jevreji: "Uzejr je sin Božiji", dok govore kršćani: "Isa je sin Božiji". To su samo njihove prazne riječi – oni oponašaju riječi onih što bijahu krivovjernici prije njih. Allah ih ubio! Kamo to odstupaju oni?! (Kur'an, 9:30).

Stoga, Allah tako snažno i više-kratno upozorava da je On drukčiji od onoga kako Ga opisuju/predstavljaju, a to Njegovo kosmički važno razlikovanje sadržano je u Njegovom imenu Allah, pa je – konsekvantno – zamjena imena *Allah* imenicom *Bog* pokušaj poništavanja Njegove diferentnosti u savršenom monoteizmu. Naprosto i jasno – On nije sasvim isti, nije onakav kakvim Ga neki opisuju (سبحان الله عما يصفون).

Vrijedi ponoviti na ovome mjestu da moja analiza niukom slučaju ne poriče važnost dijaloga među pripadnicima svih vjera zato da ne bi dolazilo do konflikata među njima. Povijest je prepuna toga, ali to ne znači da treba reducirati islamsku "vrstu" monoteizma.

Kulturološki aspekt

U horizontu svake od tri monoteističke religije nastale su kulture obilježene "svojom" religijom. Vjera je stasala u religiju a ona je kreirala vlastiti kulturalni univerzum. Konsekvantno toj činjenici, stožerni sakralni tekstovi tih religija i njihovih kultura predstavljaju ključ za njihovo razumijevanje i prema njima se valja odnositi u skladu s tom činjenicom.

Ovo je tema koja značajno nadilazi mogućnost da se podrobno izloži u ovome radu, ali vjerujem da je inače čitaocu očigledno povijesno razlikovanje kultura koje nazivamo orijentalno-islamskom, zapadnom (kultura

Zapada, ili kršćanska kultura), jevrejskom, budističkom itd. Generatori njihova razvoja i "uposebljavanja" jesu njihovi sakralni tekstovi čije gravitaciono polje je tokom povijesti bilo tako jako da je formiralo te kulture u stanju uzajamne neuporedivosti, pa i povremenog antagoniziranja. U najbližijim njihovim susretima nastajali su blistavi periodi povijesti: islamsko "taljenje" antičke grčke kulture i njen kreativni prijenos drugom kulturalnom krugu rezultiralo je čudesnim podvizima humanizma i renesanse. No, posmatrano sa stanovišta semiotike – koja je inače zahvalna za proučavanje kultura – svaka od tih kultura predstavlja izvanrednu semiosferu koja može objasniti i one pojave što izgledaju zbunjujuće.

Ne ulazeći, dakle, podrobno u tu široku i zamamnu oblast, želim ovdje ukazati na jedan ili dva primjera kako stožerni sakralni tekstovi djeluju u svojoj semiosferi na pojave koje se naoko čine paradoksalnim, ali su u osnovi razložne i semiotički razumljive. Naime, u razmjeni mišljenja s nekima, imao sam priliku čuti kao "argument" za tezu da je *Bog jedan te isti* kako i kršćani u arapskom svijetu Boga u koga vjeruju nazivaju Allah, da čak nadijevaju i vlastita imena kao što je Nasrullah i sl. Pri tome valja imati u vidu da oni vjeruju u Trojstvo, vjeruju u Sina Božijeg – dakle, u ono što Kur'an kategorički odbija. Ovdje se radi, zapravo, o složenom semiotičkom procesu u kome je Kur'an kao stožerni vjerski tekst u toj semiosferi imenicu *Allah* situirao kao imenicu koju kršćani koriste za "svoga Boga" premda on nije sasvim isti kao u Kur'anu: kršćanstvo i islam ostaju u svojim značajnim razlikama. Snaga islamske kulture toliko je moćna da je izvršila značajna pomjeranja ova dva semiotička "znaka". U prilog tome svjedoči pomjeranje i drugih semiotičkih znakova u drugoj semiosferi – na Zapadu koji je predominantno kršćanski. Za razliku od kršćana u arapsko-muslimanskom svijetu, kršćanin na Zapadu nikada neće nazvati svoga Boga Allahom, apsolutno, niti će svome djetetu nadjenuti ime

Nasrullah, naprimjer. Štaviše, tu silnice djeluju tako da se ova dva semiotička znaka (uslovno ih tako nazivam) antagoniziraju i pri spomenu imenice *Allah* u ekstremnim slučajevima stasava jarost, a danas sve češće u određenim situacijama i mjestima spomen toga imena uzima se kao znak za prijetnju, čak potencijalnu terorističku opasnost i sl.

Dakle, sakralni tekstovi su kreirali vlastite univerzume, svoje semiosfere utemeljene na razlikovanju u dogmama. Nužno je neumorno raditi na njihovom sporazumijevanju i saradnji, a da pri tome nije nužno odricati se dogmi u svojoj vjeri, smatrati je ognjištem jarosti prema Drukčijem jer se time čini druga stravična vjernačka greška: preuzima se Božija prerogativa da se sudi o nečijoj, ili o svačijoj vjeri. To je isključivo Njegovo pravo. Sve do toga suda – treba da se držimo ajeta koji sam već navodio a koji eksplicira kako je On stvorio sve ljude od jednog muškarca i jedne žene pa ih učinio narodima i plemenima [različitima, različitim ummetima!] zato da bi se međusobno upoznivali (Kur'an, 49:13).

Nije sve sasvim isto.

Valja slaviti razlike kao blagodat i kao božansku vrijednost.

Zaključak

Supstitucija vlastite imenice *Allah* općom imenicom *B/bog* u religijskim, u sakralnim tekstovima, sasvim je pogrešna u odnosu na predstavljanje islamskog monoteizma. Takva zamjena u ključnim iskazima Kur'ana, time i muslimana, kamuflira pripadnost islamu, jer iskaz *Nema božanstva osim Boga* i sl. predstavlja puku tautologiju iz koje čitalac teksta ili slušalac govornika ne može razaznati kojoj vjeri on pripada. Nasuprot tome, Kur'an insistira na konciznosti i krajnjoj preciznosti muslimanskog monoteističkog iskaza *Nema nikakvoga boga osim Allaha*. Supstitucija o kojoj je riječ u ovome radu nedopustiva je, prije svega, sa stanovišta akaida, islamske dogme. Neprihvatljiva je i neutemeljena etimološki i lingvistički, neprihvatljiva je i sa stanovišta stilistike/retorike jer

se time vrši stilistička preregistracija i cijeli tekst s ovim tautološkim iskazom prenosi islam, odnosno taj tekst koji bi htio da ga predstavi, u drugi, nepripadajući kod.

Postoje značajne razlike među religijama, pa i među kulturama koje su nastale u njihovoj orbiti, a poslanici

su tokom hijeropovijesti odašiljani zato da bi čovječanstvo vraćali čisto-me monoteizmu – sve do posljednjeg poslanika Muhammeda, a.s. Dijalog među religijama je veoma poželjan zato da ne bi dolazilo do konflikata među njihovim pripadnicima pa se u tom smislu može podržati i ideja

ekumenizma, ali to ne smije biti na štetu čistoga islamskog monoteizma – tvrdnjom da je Bog u svim (monoteističkim) religijama sasvim isti. Sami Kur'an tvrdi da su jevrejstvo i kršćanstvo "natrunili" čisti monoteizam i stoga musliman ne može tvrditi da je *Bog uvijek jedan te isti*.

Literatura

Adilović, Dr. Ahmed, "Zašto ne treba prevoditi riječ *Allah*" <https://www.bosnjaci.net/print.php?pid=65794> (pristupljeno 4.6.2025.) "Zašto je pogrešno vlastitu imenicu Allah zamjenjivati općom imenicom b/Bog", *Preporod*, 16/1122, Sarajevo, 2018.

Duraković, Esad (1996). "O nekim značajnim prevodilačkim pogreškama", *Takvim za 1997. godinu*, 33–42.

Ibn Kaṭīr (1994). *Tafsīr al-Qur'ān al-‘aẓīm*. Al-Kuwayt: Ġam‘iyya ihyā’ al-turāt al-islāmī.

Ibn Manẓūr. *Lisān al-‘Arab*. [Al-Qāhira]: Dār al-ma‘ārif. s.a.

Jung, Karl Gustav (1938). *Psihološki tipovi*. Beograd: Kosmos.

Karaman, Nurko, *Kur'an i oslovljavanje Boga odgovarajućim izrazom na svome jeziku* <https://www.islam.ba teme/kultura/kur-an-i-oslovljavanje-boga-odgovarajucim-izrazom-na-svome-jeziku> (pristupljeno 29.5.2025).

الموجز

خطأ الاستعاضة عن اسم "الله" بكلمة "إله" في المقالات الدينية

أسعد دوراكوفيتش

إن استخدام اسم "إله" في المحادثة ليس نادراً، ومن حيث المبدأ، يصعب الاعتراض على مثل هذه الممارسة، نظراً إلى خصوصيات الأسلوب الوظيفي في المحادثة، الذي يتضمن في سياقات مختلفة الإله الذي يقصده المتحدث، ويُجده ضمنياً دين المتكلم، أو أنواع مختلفة من السياقات. مع ذلك، تتميز النصوص الدينية، وخاصة المصادر الإسلامية، بما يُسمى بالأسلوب الوظيفي الديني، حيث تؤدي الاستعاضة عن اسم "الله" بكلمة "إله" إلى تغيير الشيفرة الأساسية للنص بأكمله، مما يجعل النص الديني "غامضاً" ومُبهماً عندما يتعلق الأمر بالتوحيد الحقيقي الذي يتميز به الإسلام عن باقي الأديان، بما فيها الديانات التوحيدية. إن البيان القرآني قطعي وحاسم، وواضح وضوح الشمس: لا إله إلا الله. وأخيراً، أنزل القرآن الكريم على البشرية من خلال النبي محمد صلى الله عليه وسلم، بهدف تصحيح كل الانحرافات التي طرأت على عقيدة التوحيد الخالص على مر التاريخ الديني والتاريخ عموماً. ووفقاً لذلك، فإن القرآن الكريم في عدة مواضع يبيّن أن الله يختلف عن الآلهة في الديانات الأخرى، بما فيها اليهودية والمسيحية. إن إغفال هذه العبارة الميَّنة المتعددة الجوانب في القرآن الكريم، بحجة الإله الواحد في الديانات التوحيدية وخاصة في النصوص الدينية - يُمثّل "اختزالاً" لعقيدة التوحيد الإسلامي الخالص، ولرسالة محمد صلى الله عليه وسلم.

الكلمات المفتاحية: الله، الإله، الإسلام، المسكونية، التوحيد الخالص، النصوص الدينية.

Summary

IT IS WRONG TO SUBSTITUTE THE NOUN ALLAH WITH THE GENERAL NOUN GOD IN RELIGIOUS TEXTS

Esad Duraković

The use of the general noun God in oral discourse in conversation is not unusual; it is relatively common. It is difficult in principle to object to such a practice, keeping in mind the specific conversational style which implies, in various types of contexts, to which God the speaker is referring, for it is predetermined with the speaker's "primarily implied" religious belief, thus determining the various contexts. However, religious texts, especially those that present the content of the primary sources of Islamic teaching, characterised with so called sacral functional style wherein a substitution of the proper noun Allah with a general noun God/god (upper case or lower case capital letter) changes the essential code of the entire text, thus making the religious/sacral text to 'undetermined', ambiguous and blurred in regards to the most essential aspect in Islam and that is differentiation of Islamic monotheism from all the other religions even in regards to other so called monotheistic religions. Qur'an is very explicit and crystal clear in this regard: *There is no god but Allah*. Finally, the Qur'an was revealed to the Messenger Muhammad s.w.s. as an intervention to all the deviations that evolved through hierarchy and history within a domain of explicit monotheism. In this regard, the Qur'an states explicitly, in several places, that Allah is different from the representation of God even in Jewish and Christian religious traditions. Overlooking this repeatedly explicit statement in Qur'an, in the name of so-called oneness of God in all monotheistic religions – and all that in sacral texts – represents a 'distortion of pure' Islamic monotheism, and, therefore, distorts the mission of Muhammad s.w.s.

Keywords: Allah, God, Islam, ecumenism, pure monotheism, sacral texts